

6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/73-1-10>

УДК 336.7

Клименко О.М.

кандидат наук з державного управління, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Мала С.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Путінцев А.В.

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів та обліку,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Klymenko Oksana, Mala Svitlana, Putintsev Anatolii

V.I. Vernadsky Taurida National University

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті розглянуто особливості управління кредитним портфелем комерційного банку на прикладі АТ КБ «ПриватБанк». За допомогою SWOT-аналізу визначено сильні та слабкі сторони кредитної діяльності банку. Проаналізовано структуру кредитного портфеля, розраховано коефіцієнти якості кредитного портфеля та надано оцінку ефективності управління кредитним портфелем АТ КБ «ПриватБанк» на основі чого зроблено висновок щодо низької ефективності управління кредитним портфелем банку і запропоновано використання системи лімітування кредитного портфеля та системи управління кредитним ризиком комерційного банку, яка включає в себе визначення методу оцінки кредитного ризику, аналіз поточної наявної структури кредитного портфеля банку, використання різноманітних методів регулювання кредитного ризику.

Ключові слова: кредитний портфель, кредити, кредитування, кредитний ризик.

Постановка проблеми. Кредитна діяльність є однією з найважливіших та посідає особливе місце серед видів діяльності комерційних банків. Дана діяльність може забезпечити як прибутковість та надійність банківської установи, так і привести її до дефолту. На сьогоднішній час кредитний портфель є тим показником, завдяки якому можна виконати прогноз кредитної діяльності в майбутньому і водночас проаналізувати якість кредитної політики. Формування якісного кредитного портфелю є одним з головних завдань українських банків. Впровадження якісної та зручної системи управління портфелем кредитів забезпечить банку успішність кредитних операцій, підвищення їх надійності та прибутковості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кредитні операції комерційних банків традиційно перебувають у центрі уваги науковців та банкірів, адже кредитування завжди було й залишається пріоритетною економічною функцією банків. Особливої уваги заслуговують наукові статті вітчизняних і зарубіж-

них дослідників у цій сфері таких, як Арбузов С.Г., Бугель Ю.В., Кокін А.С., Шумкова К.Г., Пашков А.І., Панова Г.С. та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей управління кредитним портфелем комерційних банків України на прикладі АТ КБ «Приватбанк».

Виклад основного матеріалу. Сукупність позик, які класифікуються за різними ознаками, пов'язаних з різноманітними чинниками кредитного ризику або з методами, які захищають від нього являє собою кредитний портфель банку. Як відомо контроль та стримування ризику портфеля, який виникає на різних ринках або властивий тим чи іншим клієнтам, кредитам та позиковим інструментам забезпечується завдяки управлінню кредитним портфелем. Для управління кредитним ризиком потрібно обов'язково проводити аналіз (кількісний та якісний) кредитного портфеля та проводити роботу з проблемними кредитами.

Перед переглядом та аналізом структури кредитного портфеля банку слід провести SWOT-аналіз, щоб визначити сильні та слабкі сторони кредитної діяльності та врахувати можливості та загрози, що виходять від зовнішнього середовища. Так серед сильних сторін ПриватБанку необхідно відмітити такі: по-перше, широкий вибір кредитних продуктів; велика кількість мобільних програм, які дозволяють людям отримувати кредитні послуги не виходячи з дому і не відвідуючи відділення банку; також сьогодні, за непростих часів, статус державного підвищив довіру населення до цього банку, що сприяє підвищенню лояльності до цього банку з боку існуючих та потенційних клієнтів. У кредитній діяльності цього банку також є багато недоліків: суттєвою проблемою для банків на сьогоднішній день залишається практика видачі кредитів сумнівним позичальникам під планові показники. Також практика АТ КБ «ПриватБанк» доводить, що велика клієнтська база не гарантує успіху.

Важливо також дослідити структуру кредитного портфеля банку (табл. 1). Аналізуючи на данні таблиці 1, можна побачити, що найбільшу частку у структурі загальної суми кредитів клієнтам займають кредити та дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом, що управляються як окремий портфель. У 2019 році ця частка дорівнювала 71,13%, у 2020 році – 70,60%, а у 2021 році – 67,41%. Тобто чітко видно тенденцію до зниження частки даної статті. На другому місці опиняються кредити фізичним особам, які в свою чергу, становили 23,06% у 2019 році, 23,13% – у 2020 році та 25,14% – у 2021 році загальної суми кредитів. Найменшу частку в складі кредитів займали придбані/створені знецінені кредити (0,09% – 2019 рік, 0,03% – 2020 рік).

До початку воєнних дій продуктивний портфель для фізичних осіб складався з таких 9 кредитних продуктів: картка «Універсальна» Visa & Mastercard; сервіс «Оплата частинами»; сервіс «Миттєва розстрочка»; кредит «Миттєва розстрочка. Кредит готівкою»;

фінансовий лізинг «Авто в розстрочку»; житло в кредит; «Іпотека під 10%»; кредит під депозит; кредит під заставу нерухомості. Після початку повномасштабної війни залишились такі продукти як картка «Універсальна», «Оплата частинами», «Миттєва розстрочка», «Кредит готівкою», «Авто в розстрочку» та кредит на купівлю житла.

Найбільш популярним кредитним продуктом у фізичних осіб є карткові кредити, обсяг яких мав тенденцію до збільшення протягом трьох років. Так у 2019 році питома вага цього продукту складала 76,03%, у 2020 році – 75,43%, а у 2021 році – 74,29%. Також високою є частка іпотечних кредитів. Щодо найменшої частки у загальній сумі кредитів фізичним особам, то її займають кредити на придбання автомобіля, протягом трьох років їх частка змінювалась з 0,37% до 0,65%.

Популярність карткових продуктів серед населення зумовлена їх простотою та доступністю, тоді як популярність споживчих кредитів пов'язана з тим, що на доходи фізичних осіб не можна придбати необхідне та дороге майно, таке як меблі та предмети інтер'єру, побутова техніка. Крім того, популярність даного виду банківського кредитного продукту зумовлена нестабільністю та інфляцією національної валюти, що ускладнює процес фінансування придбання меблів та техніки, коливання обмінного курсу можуть призвести до певних коливань вартості товарів, які можуть збільшуватись у геометричній прогресії протягом усієї на рік, а кредити дають можливість купувати деякі товари за доступною ціною та за необхідності поступово оплачувати банку вартість товару. Зважаючи на волатильність курсу, як показує українська практика, іноді набагато вигідніше купити необхідні товари, ніж відкладати їх купівлю.

Стосовно корпоративного сектору кредитний портфель банку можна поділити на два сегменти – малий та середній бізнес (МСБ) та корпоративний (великий корпоративний) сегменти. Асортименти продукції корпоративного сектора майже вдвічі перевищує порт-

Таблиця 1

Структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за 2019–2021 рр.

Показники, млн. грн.	Рік			Структура, %		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Кредити юридичним особам	6250	5509	4091	2,11	2,37	1,69
Кредити фізичним особам	68253	53839	60992	23,06	23,13	25,14
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу	8555	6859	11903	2,89	2,95	4,91
Кредити та дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом, що управляються як окремий портфель	210579	164332	163513	71,13	70,60	67,41
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – фізичні особи	1152	1052	735	0,39	0,45	0,30
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – юридичні особи	742	588	267	0,25	0,25	0,11
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – підприємства малого та середнього бізнесу	418	517	1067	0,14	0,22	0,44
Придбані/створені знецінені кредити	94	76	-	0,03	0,03	0,00
Загальна сума кредитів клієнтам	296043	232772	242568	100,00	100,00	100,00

Джерело: складено за даними [1–3]

фель продуктів приватного сектора. Багато кредитних продуктів включають державне покриття, що робить їх доступнішими і привабливішими. Як відомо, Уряд запровадив програму доступних кредитів «5-7-9%» на початку 2020 року для стимулювання інвестиційного кредитування під відповідні ставки.

При управлінні кредитним портфелем важливим є проведення регулярного аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників, а також спроможності існуючих позичальників банку виконувати свої зобов'язання щодо погашення кредитів та сплати процентів, регулярну оцінку якості кредитного портфелю з метою моніторингу рівня кредитного ризику, шляхом зміни, лімітів кредитування та одержання застави, її перевірки та переоцінки з встановленою періодичністю, та використання інших інструментів зниження ризику.

Основна інформація про рівень кредитного ризику систематично актуалізується та надається для аналізу у вигляді звітів про стан кредитного портфелю. Банк здійснює регулярний моніторинг поточної ринкової вартості застави з метою оцінки її достатності для забезпечення конкретного кредиту. Також банк веде облік кредитних історій клієнтів, що дозволяє йому контролювати рівень кредитного ризику через роботу з позичальниками із позитивною кредитною історією.

Аналіз кредитного портфелю банку проходить у двох напрямках, по-перше, аналізується динаміка та структура кредитного портфелю, а по-друге, виконується якісний аналіз.

Після виконання першої частини аналізу, необхідно виконати аналіз якості кредитного портфелю. Даний аналіз виконується за допомогою коефіцієнтного методу на основі розрахунку та дослідженні змін певних кількісних показників.

Для оцінки кредитного портфелю потрібно обов'язково проводити коефіцієнтний аналіз, де враховуються показники прибутковості, дохідності та забезпеченості кредитного портфелю. Відповідно від розрахунків за двома напрямками аналізу кредитного портфелю (аналіз динаміки та структури та якісний аналіз) можна з легкістю визначити його ефективність та

ризикованість, а також з'ясувати пріоритетні напрями розміщення кредитних ресурсів.

На основі проведених розрахунків (табл. 2) зроблено такі висновки: позитивним моментом є зниження коефіцієнта проблемних кредитів: від 4,02 у 2019 р. до 2,56 у 2021 р., це свідчить про зменшення рівня кредитного ризику та ефективне управління кредитним портфелем банку. Зменшення коефіцієнта якості кредитного портфелю свідчить про зниження ризиковості кредитних операцій банку протягом трьох років. Збільшення коефіцієнтів прибутковості кредитних операцій (2019 рік – 0,33, 2020 рік – 0,39, 2021 рік – 0,43) і частки відсоткових доходів у загальній сумі доходів, свідчить про підвищення ефективності кредитної політики банку.

Проведена оцінка ефективності управління кредитним портфелем АТ КБ «ПриватБанк» (табл. 3) показала, що не дивлячись на високу прибутковість та рентабельність кредитної діяльності даного банку, ефективність управління кредитним портфелем достатньо низька по причині високої частки резервів, більша частина яких сформовані для покриття збитків кредитів, які залишилися у АТ КБ «Приватбанку» від колишніх власників.

Підвищити ефективність управління кредитним портфелем банку можна в першу чергу за рахунок встановлення певного переліку лімітів кредитного портфелю (табл. 4).

Дотримання запропонованих заходів призведе до зниження проблемної заборгованості (досвід показує, що як би ретельно не перевірялась кредитоспроможність та кредитна історія, а також як би строго не дотримувались усіх лімітів та інструкцій позбавитись проблемної заборгованості комерційному банку неможливо) та дозволить наблизитись до еталонної структури кредитного портфелю за ступенем ризику, яка буде задовольняти усім встановленим лімітам.

Головним завданням перед банками при управлінні кредитним портфелем є забезпечення мінімального рівня дефолтів (неповернення) при зростаючому об'ємі кредитів. Стратегія управління ризиком є важливим аспектом ефективного функціонування банків в умо-

Таблиця 2

Розрахунок коефіцієнтів якості кредитного портфелю АТ КБ «Приватбанк» за 2019–2021 рр.

Коефіцієнти якості кредитного портфелю	Умов. познач.	Роки			Відхилення	
		2019	2020	2021	2020-2019	2021-2020
Коефіцієнт покриття кредитного портфелю власним капіталом банку	Квк	0,92	0,96	0,98	0,04	0,02
Коефіцієнт якості кредитного портфелю	Кяк	3,97	3,23	2,56	-0,74	-0,67
Коефіцієнт покриття класифікованих кредитів власним капіталом банку	Кпвк	4,34	3,36	2,62	-0,98	-0,74
Коефіцієнт проблемних кредитів	Кпк	4,02	3,29	2,56	-0,73	-0,73
Коефіцієнт дохідності кредитного портфелю	Кд	0,57	0,61	0,53	0,04	-0,08
Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій	Кпко	0,33	0,39	0,43	0,06	0,04

Джерело: розраховано за даними[1–3]

Таблиця 3

Оцінка ефективності управління кредитним портфелем АТ КБ «ПриватБанк» у 2019–2021 рр.

Назва показників, млн. грн.	Роки		
	2019	2020	2021
Загальна сума кредитів до вирахування резервів	296143	232772	242568
Непрострочені та незнецінені кредити	55 566	50 656	66 035
Процентні доходи, млн. грн.	19 667	21602	29317
Дохідність кредитного портфелю, %	6,64	9,28	12,09
Дохідність прибуткових кредитів	35,39	42,64	44,40
Резерви за активними операціями	236 499	177751	174 350
Ризик кредитного портфелю, %	79,86	76,36	71,88
Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем	0,09	0,04	0,04

Джерело: розраховано за даними [1; 2; 3]

Таблиця 4

Система лімітування кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк»

База	Ліміт
Надання кредитів без погодження з кредитними комітетами	для фізичних осіб – не більше 7 тис. грн.; для юр. осіб – не більше 25 тис. грн.
максимальна сума кредиту	для фіз. осіб – до 250 тис. грн. (кредитування на придбання авто)
Обов'язковість забезпечення	Виключення становить лише кредитування через кредитні картки

вах ринкової економіки та в умовах кризи. Вона повинна забезпечити поєднання внутрішньобанківської діяльності і механізмів Національного банку України та інших державних структур.

Ефективна стратегія управління кредитними ризиками банку завжди буде актуальним питанням, оскільки забезпечує стабільність банку та довіру клієнтів. Внаслідок цього банківська установа отримує більший прибуток, а питання довіри супроводжується значним економічним результатом. Важливість стратегічного управління кредитними ризиками банку обумовлена тим, що прийняття управлінських рішень щодо вибору методів регулювання ризиків базується на формуванні його кредитної стратегії та стратегії кредитних ризиків.

Система управління кредитним ризиком комерційного банку повинна містити:

1) визначення методу оцінки кредитного ризику (як у процесі попереднього аналізу кредитоспроможності позичальника, так і під час користування ним позикою);

2) аналіз поточної наявної структури кредитного портфеля банку, опираючись на прийняті банком методи його оцінки;

3) використання різноманітних методів регулювання кредитного ризику [4].

При цьому особливу увагу в процесі управління кредитним ризиком банки повинні звертати на визначення методів оцінки ризику кредитування за кожною окремою позикою/позичальником та на рівні банку (кредитного портфеля) в цілому. Для українських банків у даний час є найбільш актуальною проблема контролю якості кредитного портфеля, що визначає необхідність першочергового вирішення наступних питань:

– аналіз кредитного ринку і розробка заходів із залучення та відбору найбільш вигідних для банку кредитних заявок;

– аналіз фінансового стану позичальників;

– аналіз застав та інших видів забезпечення повернення позик, організація роботи з управління та ліквідації предметів застави і засобів забезпечення;

– дотримання принципів кредитування (цільової спрямованості, забезпеченості, строковості, платності та повернення);

– періодичне тестування наданого у користування кредиту на предмет його повернення: моніторинг стану позичальника, цільових ринків, економічної ситуації і т. д.;

– аналіз структури кредитного портфеля, розрахунків та інтерпретація результатів, показників, розробка та виконання заходів з реструктуризації кредитного портфеля;

– виявлення проблемних кредитів і вжиття заходів щодо ліквідації заборгованості;

– кредитування в умовах ризику, пов'язаного з економічною кризою.

Основним способом захисту банків від кредитних ризиків постає аналіз кредитоспроможності та фінансового стану потенційного позичальника. Тільки ретельна та виважена оцінка бізнесової діяльності клієнта, обсягів запитуваної позики та термінів користування нею, реальності кредитуваного проекту, репутації позичальника у діловому світі нададуть змогу банкові прийняти правильне рішення щодо співпраці з позичальником. Також дуже велике значення з точки зору повернення кредитних коштів та отримання плати за їх використання має наявність та форма забезпечення надаваних позик. Під забезпечення кредитів банки повинні приймати високоліквідні форми, що не

втрачають своєї вартості протягом всього строку дії кредитного договору.

Висновки. Оскільки саме кредитні операції приносять велику частину прибутку, то управління кредитним портфелем є дуже важливим завданням діяльності комерційного банку. Відповідно для цього необхідно сформулювати оптимальну кредитну політику. Слід звернути увагу на показники якості кредитного портфелю, а також на шляхи його поліпшення в разі необхідності.

Для зменшення кредитного ризику і збільшення рівня якості кредитного портфелю потрібно регулярно проводити його диверсифікацію.

Щоб не допустити небезпечних наслідків, головним завданням банківської установи є здійснення різностороннього аналізу, оцінки кредитного процесу, нагляд та контроль виплати кредитів, авансів, а також інших інструментів (особливо зосередити увагу потрібно на інвестиційних кредитах).

Список літератури:

1. Річний фінансовий звіт за 2019 рік. URL: https://static.privatbank.ua/files/PB_SepUkr_2019.04.23FINAL1.pdf.
2. Річний фінансовий звіт за 2020 рік. URL: https://static.privatbank.ua/files/PB_SepUkr_2021.03.15_Zvit_Last_n.pdf.
3. Річний фінансовий звіт за 2021 рік. URL: https://static.privatbank.ua/files/doc2_09092022.pdf.
4. Литвиненко Я.В. Банківське кредитування та напрями його подальшого розвитку в Україні. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2013. № 4. С. 76–82

References:

1. Richnyi finansovyi zvit za 2019 rik. Available at: https://static.privatbank.ua/files/PB_SepUkr_2019.04.23FINAL1.pdf.
2. Richnyi finansovyi zvit za 2020 rik. Available at: https://static.privatbank.ua/files/PB_SepUkr_2021.03.15_Zvit_Last_n.pdf.
3. Richnyi finansovyi zvit za 2021 rik. Available at: https://static.privatbank.ua/files/doc2_09092022.pdf.
4. Lytvynenko, Ya.V. (2013) Bank lending and directions of its further development in Ukraine. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu*, no. 4, pp. 76–82

MANAGEMENT OF THE CREDIT PORTFOLIO OF A COMMERCIAL BANK

The article examines the peculiarities of managing the credit portfolio of a commercial bank using the example of JSC CB "PrivatBank". With the help of a SWOT analysis, the strengths and weaknesses of the bank's credit activity are determined. Among the strengths of PrivatBank, it is necessary to note: a wide selection of credit products; a large number of mobile applications that allow people to receive credit services without leaving home. The structure of the loan portfolio was analyzed and was found that the largest share in the structure of the total amount of loans to customers is occupied by loans and receivables under financial leasing. The coefficients of the quality of the loan portfolio were calculated, and showed that, reducing the level of credit risk and effective management of the bank's loan portfolio. The assessment of the effectiveness of the management of the credit portfolio of JSC KB "PrivatBank" showed that, despite the high profitability and profitability of the credit activity of this bank, the effectiveness of the management of the credit portfolio is quite low due to the high share of reserves, most of which are formed to cover the losses of loans that remained in JSC CB "Privatbank" from former owners. To increase the efficiency of the bank's credit portfolio management, the use of the credit portfolio limiting system (adherence to the proposed measures will lead to a decrease in problem debt and will allow to approach the reference structure of the credit portfolio by the degree of risk, which will satisfy all the established limits) and the credit risk management system of a commercial bank is proposed, which includes the definition of the credit risk assessment method, the analysis of the current existing structure of the bank's credit portfolio, and the use of various methods of credit risk regulation. The main method of protecting banks from credit risks is the analysis of the creditworthiness and financial condition of a potential borrower. Only a thorough and balanced assessment of the client's business activity, the volume of the requested loan and the terms of its use, the reality of the loaned project, the borrower's reputation in the business world will enable the bank to make the right decision regarding cooperation with the borrower.

Key words: credit portfolio, credits, lending, credit risk.